

VERSLAG

VAN DE VOLKSKUNDE-COMMISSIE
DER KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE
VAN WETENSCHAPPEN TE AMSTERDAM
OVER 1974

OVERDRUK UIT HET JAARBOEK DER KONINKLIJKE
NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN
1974

210

Leden van de Volkskundecommissie:

Mw. Prof. Dr. A. M. E. Draak, voorzitter, Prof. Dr. A. J. Bernet Kempers, Prof. Dr. H. L. Cox, Prof. Dr. M. W. Heslinga, Dr. J. H. Jager Gerlings, Dr. P. J. Meertens, Prof. Dr. L. Onvlee, Dr. J. M. G. van der Poel, Prof. Mr. J. Th. de Smidt, mw. Marie M. Veldhuyzen, U. E. E. Vroom, mw. Prof. Dr. H. Wagenaar-Nolthenius, leden. J. J. Voskuil, secretaris.

Medewerkers aan het Volkskundebureau:

J. J. Voskuil, J. A. Baarspul, A. J. Dekker, R. E. Künzel, mw. J. Jobse-van Putten, mw. G. W. M. Rave, mw. M. L. C. van Zuijlen, mw. J. J. Schell.

Medewerkers aan het Volkslied-archief:

A. Doornbosch, F. H. Matter, N. Elstak (tot 1 mei), mw. H. M. Welter. H. B. A. Rave, R. Evertse, mw. M. H. Z. W. van Winkoop-Deurvorst (sinds 1 juni).

Medewerkers in algemene dienst:

Mw. C. Batelaan, boekhouding en administratie; mw. L. van Immerzeel, bibliotheek; H. J. Beekveldt, correspondentencontact en -administratie; J. P. Wiegmans, tekenaar.

Publikaties:

Volkskunde, driemaandelijks tijdschrift voor de studie van het volksleven. Orgaan van de Vereniging voor Volkskunde en van de Volkskundecommissie der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Redactie: P. J. Meertens, K. C. Peeters, J. Theuwissen en J. J. Voskuil.

Bijdragen en Mededelingen der Volkskunde-commissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam. Amsterdam (B.V. Noord-Hollandse Uitgevers Maatschappij).

Volkskunde-atlas voor Nederland en Vlaams-België, onder redactie van P. J. Meertens, K. C. Peeters, J. Theuwissen en J. J. Voskuil. Antwerpen-Utrecht (Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij).

Volkskundecommissie

VERSLAG OVER 1974

Commissie

De commissie vergaderde op 21 januari. Tot nieuw lid werd benoemd de heer U. E. E. Vroom. De heer Vroom is directeur van het Zuiderzeemuseum en cultureel antropoloog.

Vragenlijsten

In december verzond het bureau der commissie vragenlijst no. 43, met vragen over het broodgebruik (voor 1920) en over het broodbakken. Met de vragen over het broodgebruik wordt teruggekomen op vragen die al eerder gesteld zijn, gedeeltelijk op lijst 5 (1939), gedeeltelijk op lijst 19 (1955) en voorzover het het broodsmeersel betreft ook op lijst 38 (1970). De vragen over het broodbakken vormen het complement van een vragenlijst die het vorig jaar, in samenwerking met de Commissie Bakkerij Historie, onder een honderdtal oudere bakkers is verspreid en sluiten aan bij het veldwerk dat sindsdien door het bureau op dit gebied is gedaan.

Op 31 december 1974 waren in totaal 47.285 lijsten op het bureau aanwezig, als volgt verdeeld: de aantallen van de lijsten 1 tot en met 34 bleven ongewijzigd; van de andere lijsten zijn de aantallen nu: lijst 35: 865 exx. (+2), lijst 36: 794 exx., lijst 37: 819 exx. (+4), lijst 38: 703 exx. (+5), lijst 39: 827 exx. (+4), lijst 40: 674 exx. (+10), lijst 41: 985 exx. (+40), lijst W. en Z. 3: 137 exx. (+13), lijst 42: 471 exx. (+471). In de loop van het jaar werden 549 vragenlijsten ontvangen.

„Volkskunde“

Van het tijdschrift Volkskunde verschenen de afleveringen 4 van jaargang 74 (1973) en 1-3 van jaargang 75 (1974). De redactie kwam bijeen op 18 februari, 10 april, 28 oktober en 20 december, de redactieraad op 20 december. Tot nieuwe leden van de redactieraad werden benoemd de heren H. Arens en M. Laenen.

Nederlandse Volkskundige Bibliografie

In de reeks Nederlandse Volkskundige Bibliografie verschenen deel XVII (gedateerd op 1973) van J. Watté voor de Brabantse tijdschriften (1921-1960); deel XVIII van L. de Clercq voor de tijdschriften Antwerpen-stad (1850-1960) en deel XX van K. Daerden voor de Limburgse tijdschriften (1880-1960). Deel XIX zal later verschijnen dan oorspronkelijk de bedoeling was.

Vergaderingen en congressen; commissies

De heer Meertens was van 11-14 juni in Moskou op de vergadering van de Commissie voor de Europese Volkskunde-atlas.

De heer Doornbosch nam deel aan de conferentie van de Kommission für Volksdichtung van de SIEF ter voorbereiding van de internationale index van balladentypen, die van 13-15 juni in Helsinki werd gehouden.

De heer Dekker vertegenwoordigde het Volkskundebureau op het zesde congres van de International Society for Folk-narrative Research van 16-21 juni in Helsinki.

De heer Meertens en de secretaris namen van 23-28 september deel aan de vijfde werkbijeenkomst van de Europese Atlas in Visegrád (Hongarije). De heer Meertens hield daar een inleiding over de geschiedenis van de Commissie voor de Europese Atlas, de secretaris was co-referent ter inleiding van de discussie over de mogelijkheden van en problemen bij het karteren van de verschillende typen van de wieg in Europa.

Medewerkers vragenlijsten

Mevrouw F. J. Modderman-Smit, die vanaf 1963 de medewerkersadministratie heeft verzorgd, verliet op 1 februari het Instituut, wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd. Zij werd opgevolgd door de heer H. J. Beekveldt.

Er werden medewerkersbijeenkomsten belegd in 's-Hertogenbosch (27 april), Maastricht (12 oktober) en Gorkum (30 november).

Veldwerkers

Aan het volksverhalenonderzoek werd deelgenomen door A. A. Jaarsma te Oostermeer (91 verslagen) en H. Engelbertink te Rossum (2). Voor het roggebroodonderzoek werden 57 verslagen ingezonden door A. C. Spil te Deventer.

Volkskundebureau

Het dienstverband van mw. G. W. M. Rave werd met ingang van 1 oktober, op haar verzoek, gewijzigd van een hele dagtaak in een halve dagtaak. Voor het overige kwamen in de personeelsbezetting geen veranderingen. In los dienstverband werkten mee de dames H. K. Dekker-Weijerstrass, A. H. C. Matter-Hagendijk, E. Neuteboom-Visser en C. E. Schut-Van Waalwijk van Doorn en de heer A. A. Jaarsma.

De werkzaamheden in de bibliotheek (aanschaf, reorganisatie), het knipselarchief (verwerking van een achttiental dag- en weekbladen) en de trefwoorden-catalogus (verwerking van de binnenkomende literatuur, handschriften, volksverhalen) vonden normaal voortgang.

Voor het volksverhalenonderzoek werden 93 verslagen ingezonden met ongeveer 2000 volksverhalen. De verhalen werden overgebracht op steekkaarten en van trefwoorden voorzien. Van de eerste honderd verslagen van de door E. Heupers verzamelde verhalen werd, ten behoeve van de uitgave, de spelling van het dialect herzien en er werd, naast het trefwoordenregister, een systematisch ingedeeld register ontworpen.

Van de gegevens uit oudere vragenlijsten werden voor de trefwoorden-catalogus bewerkt: lijst 30, vr. 5a-b (het plaatsnemen van een bakje water, enz. onder het bed van de dode), 6a-b (het openen van deuren, ramen enz. na het overlijden), 7a (het verwijderen van dieren uit de sterfkamer), 7b (het verwijderen van eetwaren uit het sterfhuis) en 7c (het reinigen van wollen kleding na de dood).

In het geluidsbandenarchief werden 39 interviews opgenomen, die werden

afgenomen in het kader van de verschillende hierna nog te noemen onderzoeken. Van 9 van deze interviews werd de tekst afgeschreven. De opbouw van een archief van schriftelijke copieën van geluidsbanden die zich op het Dialectbureau bevinden is voor tweederde voltooid.

Voor het tijdschrift Volkskunde werden, naast de gewone redactionele werkzaamheden, zes boekbesprekingen geschreven, waarvan één in de vorm van een artikel. Bovendien werden, bij wijze van experiment, voor een nieuw te openen rubriek 33 aankondigingen gemaakt van boeken die nieuw voor de bibliotheek waren aangeschaft.

In de loop van het jaar werden 136 verzoeken om inlichtingen ontvangen, waarvan 12 uit het buitenland. Het bureau ontving 64 bezoekers, van wie een aantal meer dan één keer.

Er werden proefkaarten getekend van de verspreiding van het gebruik om een bakje water, enz. onder het bed van een dode te plaatsen (lijst 30, vr. 5a); van het afnemen, omdraaien enz. van portretten van de overledene (lijst 30, vr. 1d); van het bedekken, omkeren enz. van de spiegel na het overlijden (lijst 30, vr. 1c); en van het stilzetten, bedekken, enz. van de klok na het overlijden (lijst 30, vr. 1a).

Ten behoeve van een in het kader van de Europese Atlas uitgevoerd onderzoek naar de verschillende typen van de wieg, werd een kaart getekend van de verspreiding van de verschillende benamingen van de wieg, literatuuronderzoek gedaan en een commentaar geschreven bij de reeds eerder getekende kaart van de verspreiding van de verschillende wiegetypen in Nederland.

Als onderdeel van het onderzoek naar het maaigereedschap werden 37 interviews afgenomen, waarvan een groot aantal op de band werd vastgelegd. Voorzover daar aanleiding toe was, werd in deze interviews tevens aandacht besteed aan het dorsen, het broodbakken en het broodgebruik.

De bewerking van de gegevens die zijn binnengekomen op vragenlijst 38 over oliën en vetten werd voortgezet. Ten behoeve van de Europese Atlas werden proefkaarten getekend van de verspreiding van het gebruik van de verschillende oliën en vetten in groente (vr. 1b), bij het bakken van aardappelen (vr. 1c), in de sla (vr. 1f), bij het smeren van brood (vr. 1k), in koek en gebak (vr. 1l) en van de verspreiding van verboden en toegestane vetten in de vasten (vr. 7). Bij deze kaarten werden voorlopige commentaren geschreven. Bovendien werd een oriënterend bezoek gebracht aan de Unilever om na te gaan in hoeverre dit concern materiaal kan verschaffen dat bij het onderzoek gebruikt kan worden.

Voor het roggebroodonderzoek, dat wordt uitgevoerd in samenwerking met de Commissie Bakkerij Historie, werd een 70-tal oudere bakkers bezocht en ondervraagd over de bereiding van roggebrood in het eerste kwart van deze eeuw en meer in het algemeen het broodverbruik. Daarnaast werden vier uitvoerige interviews over het leven van de bakker in het begin van deze eeuw op de band vastgelegd teneinde de hierboven genoemde gegevens in een ruimer kader te kunnen plaatsen.

Ter aanvulling van de met lijst 42 verzamelde beschrijvingen van de gebeurtenissen rond de voltrekking van het huwelijk, werden van twee zegslieden de herinneringen opgenomen op de band.

Ter voorbereiding van een in 1975 te houden symposium werden onderzoeken ingesteld naar de trouwring, de bruidskoe, het gebruik van rijst bij het huwelijks-

maal en de dag waarop men in Volendam in de jaren twintig aantekende. Voor de eerste drie onderwerpen werd literatuuronderzoek verricht en er werd nagegaan in hoeverre het Centraal IJkwezen en de belangrijkste fabrikant van trouwringen statistisch materiaal kunnen leveren over de fabricage van trouwringen. Voor de aantekendag van de Volendammers in 1927 werden de ondertrouwboeken van Edam geraadpleegd. Bovendien werden voor het onderzoek naar de trouwring proefkaarten getekend van de verspreiding van het dragen van de trouwring door vrouwen (lijst 31, vr. 1a-c), door mannen (lijst 31, vr. 2a-c) en van het links of rechts dragen van de trouwring (lijst 31, vr. 3a-c en 4a-b), terwijl alle gegevens die op de vragen 1-16 van lijst 31 zijn binnengekomen op tabellen werden gebracht.

Voor het onderzoek naar de bruidskoe werden proefkaarten getekend van het gebruik om een bruidskoe mee te geven bij het uithuwelijken van een dochter en van het gebruik om in een door de V.V.V. e.d. georganiseerde boerenbruiloft een bruidskoe mee te voeren, op grond van gegevens uit de literatuur, uit het knipselarchief, uit het handschriftenarchief en uit vragenlijst 1, vr. III, 1a-e.

Volksliedarchief

De heer N. A. G. Elstak nam per 1 mei ontslag. Hij was sinds 1 april 1969 als administratief ambtenaar aan het Volksliedarchief verbonden. Mevrouw M. van Winkoop-Deurvorst, die tot 1 juni in los dienstverband aan de werkzaamheden deelnam, werd met ingang van die datum aangesteld als administratief ambtenaar. In los dienstverband werkten mee de heren C. A. Höweler en E. A. Rekers.

Ten behoeve van het Nederlandse aandeel in de werkzaamheden aan de internationale balladentypen-catalogus is thans ruim tweederde van de in het archief aanwezige verhalende liederen geklassificeerd.

Ter voorbereiding van de uitgave van het Nederlandse Kerklied zijn bibliotheken bezocht in Brussel en Gent. Als gevolg van deze bezoeken werd o.a. een zeer belangrijk, in het begin van deze eeuw spoorloos verdwenen handschrift teruggevonden. Het bibliotheekbezoek kan nu als vrijwel afgerond beschouwd worden. Er is een begin gemaakt met de verwerking van de ongedateerde en anderszins problematische bronnen. Mede in dit kader werd een onderzoek ingesteld naar de liederen in de zgn. Antwerpse loterijboekjes van 1574/75. Met de vorming van een foto-filmarchief is eveneens een begin gemaakt. Het exciperen van literatuur op relevante gegevens vond als vanouds voortgang.

Voor het verzamelen van gegevens over de rommelpot werd een bezoek gebracht aan het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie in Den Haag. In Rossum zijn opnamen gemaakt tijdens een concours van midwinterhoornblazers. Met staffleden en studenten van het Ethnomusicologisch Centrum „Jaap Kunst” werd een bezoek gebracht aan Terschellinger zangers en dansgroepen.

In totaal zijn 129 zegslieden bezocht. Daarbij werden 180 liederen en liedfragmenten op de band opgenomen. Verder werden teksten uit 22 bij zegslieden aangetroffen liedcahiers overgenomen. Het aantal in Nederland nog te bezoeken adressen steeg ook dit jaar (van 192 naar 218).

Het Volksliedarchief ontving 74 bezoekers en beantwoordde 154 schriftelijke en telefonische verzoeken om inlichtingen. Ruim 300 bijdragen en mededelingen werden aan het handschriftenarchief toegevoegd.

Schenken

Van de vele schenkingen die wij dit jaar ontvingen vermelden wij in het bijzonder de dorsvlegel en de eg, die ons werden geschonken door de heer E. Heupers, een collectie foto's en handschriftelijk materiaal van A. J. Bernet Kempers, een handschrift van C. Remijnse over het leven van zijn ouders en grootouders en een exemplaar van *Dat goede, oude Zaandijk* van de hand van G. Oosterbaan, door de schrijver.

Financiën

Voor het financiële beheer verwijzen wij naar de rekening en verantwoording van de Centrale Commissie.

A. M. E. DRAAK, *voorzitter*

J. J. VOSKUIL, *secretaris*